

A TERRORIZMUS ELLENI FELLÉPÉS ÉS AZ EMBERI JOGOK TISZTELETBEN TARTÁSA

A terrorizmus elleni politika célja az, hogy megelőzze a terrorista támadásokat, legyőzze a terroristákat, és végső soron felszámolja a terrorizmust. Ezeket a célokat azonban csak korlátozott eszközökkel valósíthatja meg, mert a demokratikus államoknak be kell tartaniuk azokat a szabályokat, amelyekre politikai rendszerük épül, még ha ezzel meg is nehezítik a kitűzött célok elérését. Ehhez kapcsolódik a hihetőség kérdése, azaz hogy végrehajthó meg tudják győzni a közvéleményt a megtett lépések szükségességéről. Végül, de nem utolsósorban a demokratikus államrendezkedés természetes velejárója az ellenőrzés, amely az antiterrorista szolgálatok esetén különösen fontos kritérium. Ezeknek az elveknek nem külön-külön, hanem együttesen kell érvényesülniük egy állam antiterrorista politikájában. Bármelyik elvet szegi is meg a hatalom, azzal saját politikájának hitelességét kérdőjelezi meg. Az emberi jogok tiszteletben tartása a terrorizmus elleni politika tervezése és végrehajtása során nem egyszerű feladat. Ezért különösen nagy jelentőségűek az Emberi Jogok Európai Bíróságának a terrorizmussal kapcsolatos esetekben hozott ítéletei.

Az Egyesült Királyság számtalan esetben szerepelt alperesként, 1991-ben viszont egy olyan ügygel fordultak az Emberi Jogok Európai Bizottságához brit és ír állampolgárok, amelyben a vád az élethez való jog, azaz az Emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló egyezmény 2. cikkének (az élethez való jog) megsértése volt. Az ügy lényege, hogy brit katonák megölték az Ír Köztársasági Hadsereg három tagját, akiket azzal gyanúsítottak, hogy robbantásos merényletre készültek Gibraltáron. A három személyre, Sean Sauvage-re, Daniel McCannre és Mairead Farrellre összesen huszonkilenc lövést adtak le brit katonák. A gyanúsítottaknál azonban sem fegyvert, sem detonátort nem találtak. Az esetet kivizsgálták, s a fellebbezések ellenére 1991. október 4-én törölték a folyamatban lévő ügyek sorából. A kérelmezők – Margaret McCann, Daniel Farrell és John Sauvage – végül az Emberi Jogok Európai Bizottságához fordultak beadvánnyal, amelyben arra hivatkoztak, hogy rokonaik megölése az egyezmény 2. cikkébe ütközik. A bíróság dönté-

sében helyt adott a keresetnek, hozzátéve, hogy a szavazati arány nagyon szoros volt (10:9).

A bíróság a 2. cikkel kapcsolatosan három körülményt vizsgált. Az első a tanúvallomások értékelésének módja volt. Második kérdésként az merült fel, hogy az áldozatokat előre kitervelten ölték-e meg. Ezt az állítást a bíróság nem találta megalapozottnak, mivel nem volt bizonyíték arra vonatkozóan, hogy a kormány vagy valamelyik minisztérium rendelkezett olyan tervvel, amely a gyanúsítottak meggyilkolását célozta volna. A harmadik vizsgált körülmény az akció előkészítésének és végrehajtásának jellege volt. A bíróság figyelembe vette azt a tényt, hogy a hatóságoknak komoly dilemmával kellett szembenéznük: meg kellett védeniük Gibraltár – tudniillik az volt az események színhelye – lakóit a terroristáktól, másfelől az utóbbiakkal szemben alkalmazott erőszakot a lehető legalacsonyabb szintre kellett szorítaniuk. A bíróság számolt továbbá azzal, hogy a három férfit már korábban is elítélték terrorizmus vádjával. Az akció megszervezését és ellenőrzését illetően a bíróság felvetette azt a kérdést is, miért nem tették meg a hatóságok a megelőző lépéseket (például a gyanúsítottak letartóztatása a határon), különösen akkor, ha tudták, hogy merényletre készülnek. A bíróság elfogadta, hogy az ügynökök jóhiszeműen jártak el, amikor azt feltételezték, hogy a gyanúsítottakra rá kell lönniük, és magatartásuk önmagában még nem volt elég ahhoz, hogy az állam megsértse az egyezmény 2. cikkét. Ugyanakkor a bíróság az eset összes körülményei alapján, különösen az elmulasztott letartóztatás miatt nem volt meggyőződve arról, hogy a három férfi megölése feltétlenül szükséges volt ahhoz, hogy másokat megvédjenek a jogellenes erőszaktól, és megállapította az élethez való jog megsértését.

Írországot Anthony Heaney és William McGuinness hívta perbe 1997-ben az Emberi Jogok Európai Bírósága elé. A történet háttérében az áll, hogy 1990. október 23-án bomba robbant Írország Derry tartományában, hat brit katona és egy civil halálát okozva. A merénylet után másfél órával az ír rendőrség behatolt egy házba, ahol – tárgyi bizonyítékok alapján – letartóztattak hét személyt, köztük a fent említett két férfit is. Heaneyt és McGuinnesset kihallgatták, ők azon-

ban nem válaszoltak a feltett kérdésekre. A vádlottakat végül felmentették a merénylet és az IRA-tagság vádjai alól, de hat hónap szabadságvesztésre ítélték őket, mert nem számoltak be arról, mit csináltak a merénylet idején. Az elítéltek arra hivatkozva, hogy megtévesztették őket a hallgatással kapcsolatos jogokról, fellebbezést nyújtottak be, ám valamennyi fórumon elutasították kérelmüket. Végül az Emberi Jogok Európai Bizottságához fordultak azzal, hogy az Ír Köztársaság megsértette az Emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló egyezmény 6. (a tisztességes bírói eljáráshoz való jog), 8. (a magánélethez való jog) és 10. cikkét (a véleménynyilvánítás szabadsága). A bíróság döntése értelmében Írország megsértette a 6. cikket, de a 8. és a 10. cikk alkalmazására nem látott jogalapot.

A bíróság szerint a hallgatáshoz való jog olyan nemzetközileg elismert standard, amely a tisztességes eljáráshoz való jog része. Az ír kormány az állította, hogy a gyanúsítottakkal kapcsolatos lépéseit a biztonság és a közrend érdeke indokolta. Ezt az érvelést a bíróság nem fogadta el. Ugyanakkor a bíróság szerint a panasz lényege a 6. cikk megsértése volt, ezért a 8. és a 10. cikk vizsgálatával nem foglalkozott.

Olaszország – többek között – a Guzzardi-ügy miatt került az Emberi Jogok Európai Bírósága elé. Michele Guzzardit 1973-ban helyezték előzetes letartóztatásba egy gyáros elrablásában való bűnrészességi vádjával. A milánói bíróság ugyan felmentette a férfit a vád alól, de a fellebbezési bíróság megsemmisítette az elsőfokú bíróság döntését, és Guzzardit tizennyolc év szabadságvesztésre ítélte. Az elsőfokú bíróság közben 1975-től kényszerlakhelyet jelölt ki a férfi számára Asinara szigetén. Guzzardi előzetes letartóztatása ideje alatt feleségül vette jegyesét, aki nem sokkal az esküvő után megszülte közös gyermeküket. A kényszerlakhelyet 1976-ban ismét módosította az elsőfokú bíróság, és a férfit egy szárazföldi olasz községbe költöztették. Guzzardi 1975. november 17-én beadott kérelmében az Emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló egyezmény 3. (a kínzás, a megalázó és kegyetlen bánásmód tilalma), 8. (a magánélethez való jog) és 9. (vallás- és lelkiismereti szabadság) cikkének megsértésével vádolta az olasz államot. A bizottság az iratok áttanulmányozása után úgy határozott, hogy a Guzzardi által hivatkozott cikkeken túlmenően az 5. (személyes szabadság) és 6. (a tisztességes eljáráshoz való jog) cikk betartását hivatalból vizsgálja, és ezekre a cikkekre Guzzardi is hivatkozhat. A bíróság döntésében arra a megállapításra jutott, hogy Olaszország megsértette az egyezmény 5. cikkét.

A bíróság az ügy érdemi vizsgálata előtt áttekintette az olasz kormány által felhozott előzetes érveket.

Az olasz kormány először is azt kifogásolta, hogy a bíróság hivatalból vizsgálta az 5. és a 6. cikket. A bíróság azon a véleményen volt, hogy a kérelmező nem köteles pontosan megjelölni, hogy mely cikkekre kíván hivatkozni védelme érdekében, s az ügy iratai egyértelműen azt mutatták, hogy az 5. cikkel kapcsolatos ügyről van szó. Másodszor az olasz kormány arra hivatkozott, hogy Michele Guzzardi nem merítette ki hazája valamennyi jogorvoslati lehetőségét, ami pedig előfeltétele az Emberi Jogok Európai Bíróságához való fordulásnak. A bíróság ezzel az állásponttal sem értett egyet, mert Guzzardi kifogásolta személyi szabadságának megsértését az olasz bíróságok előtt.

Harmadrészt az olasz kormány arra hivatkozott, hogy Guzzardit 1976-ban áthelyezték Asinara szigetről a szárazföldre, tehát az ügy tárgytalanná vált. A bíróság ezzel az állásponttal sem értett egyet, mondván, a sérelmes állapot elmúltá még nem jelenti azt, hogy a bíróság ne hozhatna deklaratív hatályú határozatot. Az olasz kormány szerint csak „némi” korlátozták Guzzardi szabadságát, de a bíróság úgy találta, hogy a szigetnek, amelyet kényszerlakhelyül jelölték ki Guzzardi számára, csak egy kis része állt a kérelmező rendelkezésére, ráadásul Guzzardinak nem volt túl gyakori lehetősége a társadalmi kontaktusra. Szigorú és állandó ellenőrzés, illetve felügyelet alatt élt, és a bíróság szerint e tények összessége arra mutat, hogy a személyes szabadságtól való megfosztás esete állt fenn az ügyben.

Ugyanakkor a bíróság egyhangúan elutasította Guzzardi állítását, hogy esetében megsértették a 3., a 6. és a 9. cikket; és elutasította a 8. cikk megsértését is. Az indoklás az volt, hogy habár Guzzardi helyzete kétségtelenül kellemetlen volt, az mégsem érte el a megalázó bánásmód szintjét. Nem fogadta el a bíróság azt sem, hogy kényszerlakhelyén nem tudta gyakorolni vallását, mert Guzzardi nem kérte, hogy a kápolnában istentiszteletet tartsanak. Egyéb esetekben pedig tiszteletben tartották a családi élethez való jogát, például a családja vele lehetett, attól a rövid időtől eltekintve, amikor Guzzardi nem kérte tartózkodási engedélyük meghosszabbítását, s ezért el kellett hagyniuk a szigetet.

Spanyolországot is fogták már perbe az Emberi Jogok Európai Bírósága előtt terrorista ügyben. 1980-ban Barcelonában merényletet követtek el egy katalán üzletember ellen, aki belehalt sérüléseibe. Francesc-Xavier Barberát, Antonio Messeguét és Ferran Jabardót letartóztatták, s ők az őrizetbe vétel során beismerték, hogy részt vettek a merényletben. A valamost azonban később visszavonták, azt állítva, hogy azt a kegyetlen bánásmód hatására tették. Az Audiencia Nacional végül mindhárom férfit elítélte emberölés, illetve emberölésben való bűnrészesség miatt. Az

elítéltek, miután kimerítették a jogorvoslati lehetőségeket, az Emberi Jogok Európai Bizottságához fordultak. Kifogásolták, hogy a spanyol állam megsértette az Emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló egyezmény 6. cikkét (a tisztességes eljáráshoz való jog), a 3. cikket (a kínzás, a megalázó és kegyetlen bánásmód tilalma), az 5. cikket (személyes szabadság), a 8. cikket (a magánélethez való jog), a 9. cikket (vallás- és lelkiismereti szabadság), valamint a 14. cikket (gyülekezési és egyesülési szabadság).

A bíróság megállapította a 6. cikk első bekezdésének megsértését, azaz helyt adott az Audiencia Nacional (az eljáró bíróság) eljárása tisztességes jelleggel kapcsolatos panaszának. A kérelmezők azt sérelmezték, hogy 1982. január 12-i ülése során megváltozott az Audiencia Nacional összetétele, méghozzá minden előzetes bejelentés nélkül; sérelmezték továbbá az új elnök politikai beállítottságát és magatartását az eljárás során. A bíróság úgy vélte, hogy az Audiencia Nacional összetételének megváltoztatása nem kérdőjelezi meg a bíróság pártatlanságát. Ami az új elnök személyét illeti, a strasbourgi bíróság elfogadta a spanyol kormány előzetes kifogását, miszerint a kérelmezők nem merítették ki hazájuk valamennyi jogorvoslati lehetőségét, mivel nem tettek lépéseket az új elnök állítólagos ellenséges magatartása miatt. Ugyanakkor a vádlottak Barcelonából Madridba való szállításának körülményei (egy teljes nap) s a bizonyítási eljárás során elkövetett hibák nem tették lehetővé a vádlottak védői számára, hogy eredményesen megcáfolják a bizonyítékok valódiságát. A bíróság egyhangúan elutasította a 6. cikk második bekezdésének megsértését, mert az ügy irataiból nem derült ki, hogy akár az Audiencia Nacional, akár az új elnök valamilyen előzetes meggyőződés alapján döntött volna.

Franciaországnak is többször meg kellett jelennie az Emberi Jogok Európai Bírósága előtt terrorizmussal kapcsolatos ügyben. 1987. március 10-én Félix Tomasi nyújtott be keresetet a francia állam ellen, arra hivatkozva, hogy megsértették az Emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló egyezmény 3. cikkét (a kínzás, a megalázó és kegyetlen bánásmód tilalma), 6. cikkét (a tisztességes eljáráshoz való jog), valamint az 5. cikket (személyi szabadság). Tomasit, akit terrorista bűncselekményekkel összefüggésben gyilkossággal és gyilkossági kísérlettel vádoltak, az őrizetbe vétel alatt bántalmazták, az ellene indított eljárás túl hosszú volt, akárcsak az előzetes letartóztatás időtartama. Ezek az állítások különösen

annak fényében voltak súlyosak, hogy Tomasit az eljárás végén felmentették. Félix Tomasi a jogorvoslati lehetőségek kimerítése után az Emberi Jogok Európai Bíróságához fordult a fent említett cikkek megsértése miatt. A bíróság ítéletében kimondta, hogy a francia állam valamennyi, a kérelmező által felsorolt cikket megsértette.

A bíróság előzetesen a francia kormány által előterjesztett két kifogást vizsgálta meg. Elsőként a kormány azt nehezményezte, hogy Tomasi már azelőtt az Emberi Jogok Európai Bíróságához fordult, hogy a francia Kártalanítási Bizottságnál benyújtotta volna igényét kártérítésre. A bíróság ezt a kifogást elutasította, mert különbség van aközött, ha valaki egy állapot megszüntetését kéri, vagy ha erre az helyzetre való tekintettel kártérítést igényel. Ráadásul a francia büntetőeljárás kódex feltételei a kártérítést illetően súlyosabbak, mint az Emberi jogok európai egyezményé. Végül nem feledkezhetek meg arról, hogy Tomasi négy év eljárás után volt kénytelen a bírósághoz fordulni.

A második kifogás szerint Tomasi már nem volt áldozatnak tekinthető, mert kártérítést kapott az „ésszerű” időtartam túllépése miatt. A bíróság ezt az érvet is elutasította. A bíróság megállapította, hogy megsértették az 5. cikket (annak harmadik bekezdését), mivel az előzetes letartóztatás időtartama feleslegesen hosszú volt, s bár voltak olyan indokok, amelyek megfelelőek voltak a szabadlábra bocsátási kérelem elutasítására, azok az idő múlásával megszűntek.

A bíróság egyhangúan kimondta, hogy megsértették a 3. cikket is. Tomasi külsérelmi nyomait illetően a bíróság megállapítása szerint semmi sem utalt arra, hogy azok a letartóztatás előtti időből származtak volna, vagy a sérelmező azokat saját maga okozta. A független orvosi vélemények azt mutatták, hogy Tomasit olyan ütések érték, amelyek a bíróság szerint kimerítik a kegyetlen és embertelen bánásmód fogalmát. A bíróság egyhangúan megállapította a 6. cikk megsértését a kérelmező azon kifogása nyomán, hogy panaszát, amelynek alapján az őt ért sérelmeket szeretne volna kivizsgáltatni, egy meglehetősen hosszú eljárás keretében vizsgálták ki. A bíróság az ügy irataiból megállapította, hogy Tomasi kérelmének kivizsgálása nem volt bonyolult, így indokolatlan volt a lassúság.

A fenti esetek alapján megállapítható, hogy a vizsgált demokratikus nyugat-európai államok is kísértést érezhetnek az emberi jogok megsértésére a terrorizmus elleni fellépés során.